

meg kívánja újítani a magyar katolicizmus irodalmi szemléletmódját. Mindezt oly módon teszi, hogy Prohászkaival és az első világháború előtti katolikus kritikával szakítva a művészet és az alkotó egyéniség autonómiájára épülő irodalomszemlélet alapjain fejt ki gondolatmenetét. Ennek révén egy korszerű katolicizmusértelmezés mellett, a katolikus irodalom fogalmát lényegében felszabadítja a korábbi felekezeti jellegű meghatározás alól.

Sík Sándor „katolikus irodalom”-koncepciójának teljes kontextusát azonban csak egy olyan szöveggyűjtemény mutathatná be, amely tartalmazza a katolikus irodalomszemlélet két világháború közötti korszakának tanulmányait, kritikáit, és a mai nézőpontból több értékes írást tud felmutatni Sík előbb említett tanulmányán kívül is. Rónay László 2007-ben megjelent kötete mindezekkel együtt is rendkívül fontos nemcsak a jelenkori katolikus gondolkodás önértelmezése szempontjából, hanem a kritikátörténet számára is, hisz jól kiválasztott írásai és a lényeges kérdésekre rávilágító bevezető tanulmány segítségével a korábbinál jobban érthetővé teszi a magyarországi irodalmi modernség kibontakozásának korabeli összefüggéseit.

Szénási Zoltán

A Baumgarten Alapítvány dokumentumai*

A Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány bő két évtizedes működését mutatja be az a közel 1500 dokumentum, amely a téma legszakavatottabb ismerője, Téglás János válogatásában és szöveggondozásában, öt vaskos kötetben került az olvasóközönség elé. Az eddig kéziratárakban, magánszemélyeknél és folyóiratokban fellelhető magánjellegű és hivatalos levelek, ünnepi beszédek, meghívók, jegyzőkönyvek, határozatok és újságcikkek egyrészt számos kérdést tisztáznak, megmerevedett tévhiteket oszlatnak szét, másrészt összefoglalják és igen részletesen ismertetik az alapítvány történetét. Azét az alapítványét, amely a 20. századi Magyarország legjelentősebb alternatív díját biztosította. És amelynek tevékenységét már kezdettől fogva kételkedve figyelte az íróársadalom és a politikai pártok nézeteit tolmácsoló sajtó. A támadások középpont-

* TÉGLÁS János (szerk.): *A Baumgarten Alapítvány. Dokumentumok 1917–1941. I–III.; Dokumentumok 1941–1951. IV–V.* Argumentum Kiadó–ELTE BTK Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, Budapest, 2003., 2007. 644, 604, 445, 321, 392 p. (Babits Könyvtár, 8–12.)

jában elsősorban az alapítvány irodalmi kurátora, Babits Mihály állt, akit az alapítványtevő Baumgarten Ferenc jelölt erre a tisztségre. Az újságcikkek és a különböző magánemberek leveleit végigolvasva úgy tűnik, vagy nem ismerték az Alapító oklevél teljes szövegét, vagy eltérően értelmezték annak passzusait. Babits legkorábbi nyilatkozataiból kiolvasható, milyen központi elvek mentén gondolta el a díjak és jutalmak megítélését. 1927 elején, amikor először nyilatkozott az alakuló alapítványról, a végrendelet következő részét emelte ki: „Oly komoly törekvésű magyar írók hathatós támogatása, akik csakis eszményi célokat szolgálnak és így személyes előnyök kedvéért megalkuvást nem ismervén, anyagiakban szükségét szenvednek.”¹ Még ki sem osztották az első díjakat, már az a hipotézis kapott szárnyra, hogy „azok az írók kerülnek elsősorban számításba, akik *szem előtt vannak*”, vagyis a *Nyugat*ban publikáló írók, hiszen a „véleményező bizottság javarészt a *Nyugat* köré csoportosult írókból állt”.² A klikkesedés vádja egyébként Babits kurátorsága alatt mindvégig visszatért a sajtóban és a díjra pályázó írók leveleiben. A díjazottak listája cáfolatul szolgál: egy részük a *Nyugat* írói közül került ki (Juhász Gyula, Gellért Oszkár, Karinthy Frigyes, Szerb Antal), mások nem vagy nagyon ritkán publikáltak a folyóiratban (Kós Károly, Nagy Lajos, Ortutay Gyula, Reményik Sándor), és voltak olyan fiatalok is, akiket a Baumgarten-díj indított el az írói pályán (Illyés Gyula, Rónay György, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Weöres Sándor).³ A kuratórium és a tanácsadó testület, amikor a döntéseit meghozta, csakis a bizalomra és a szakmai alapokon nyugvó értékítéletére támaszkodhatott. A hagyományoktól eltérően nem utólag jutalmaztak egy-egy kiemelkedő művet, hanem kvázi „megelőlegezték” azt, ezáltal kellő anyagi háttérrel biztosították a nyugodt alkotómunkához.

Noha a döntéseket esztétikai szempontok alapján hozták, a politikai oldalak pártossággal vádolták az alapítvány döntéshozóit. A támadásokat rendszerint Babits hárította el, ő egy személyben vállalta a felelősséget mások helyett is. „Nincs jobboldali író, nincs baloldali: csak magyar író van! [...] Az író világnézete ott van műveiben, fenntartás és elhallgatás nélkül”⁴ – ami viszont mentes a politikától. A Baumgarten

¹ I. k. 122.

² Uo. 450.

³ Basch Lóránt a következőket mondta 1946-ban az alapítvány irányultságáról: „Az első díjkiosztások után nyilvánvaló lett, hogy az alapítvány a hivatalos irodalommal szemben állva, a régi Nyugat körül csoportosult gárda irodalmi vonalából indult ki, és ezt az irányt támogatta. De ugyanakkor már látható volt az is, hogy nem áll meg itt, hanem előkészíti egy más irányú új nemzedék kialakulását.” (IV. k. 202.)

⁴ I. k. 626.

Alapítvány mindvégig igyekezett távol tartani a politikumot az irodalmi kérdésektől;⁵ Babits halála után a kiegyenlítő szerepet Basch Lóránt – az alapítvány gazdasági és jogi kurátora – töltötte be. Meggyőződéssel vallotta, hogy az alapítvány az „erkölcsi szigorából”, „pártatlanságából” és „tisza humanizmusából” adódó „belső hatóerejének” köszönhette fennmaradását.⁶ Legfontosabb céljaik között szerepelt az egységes magyar irodalom európai szintű elismertségének a kivívása is. Babits a szakmai szigorra alapozott szelektálást látta célravezetőnek, a közvéleményt (közízlést) nem tartotta mérvadónak, és az írók támogatásának széles körű kiterjesztését sem helyeselte, hiszen „az igazi írók mindig kisebbségben vannak a rutinos törtetők és dilettáns álírók közt”.⁷ Babits ezért volt kénytelen egyes esetekben figyelmen kívül hagyni a tanácsadó testület javaslatait. A testületi üléseken készült jegyzőkönyvek egyértelműen megcáfolják azt a tévhitet, miszerint Babits önhatalmúlag döntött a díjazottak személyéről (bár megtehetette volna, Baumgarten végrendekezése szerint). Többször előfordult, hogy elállt a jelöltje mellől, mert a testület tagjai leszavazták; másrészt egy-egy díjazást több tanácskozási előzött meg. Babits számára becsületbeli ügy volt a kollégái és pályatársai véleményének a kikérése és megfontolása. Utódja, Schöpflin Aladár az ő példáját követve igyekezett koordinálni az alapítvány munkáját, mert – ahogy 1942-es ünnepi beszédében mondta – „*őt [Babitsot] soha nem vezette más, mint a magyar irodalom érdeke*”.⁸

A dokumentumgyűjtemény fényt derít – többek közt – József Attila díjazásának történetére. Németh László a *Nyugat* 1929. december 1-i számában egy lesújtó kritikát közölt a *Nincsen apám, se anyám* című kötetéről. József Attila Babitsra haragudott meg, amiért jóváhagyta a kritika megjelenését, erre válaszul – barátai ösztönzésére – megírta a *Tárgyi kritikái tanulmányt*, amelyben Babits *Az Istenek halnak, az Ember él* című kötetét „bántóan rossz versek kötegének” bélyegezte. A sajtó úgy vélte, hogy az ifjú költőtől a sértett Babits bosszúból tagadja meg a díjat.

⁵ Schöpflin Aladár Babits és a *Nyugat* védelmében a következőképpen fogalmazta meg a véleményét ebben a kérdésben: „Babits az apolitikus típusból való, ami nem azt jelenti, hogy nincsenek nézetei politikai dolgokban, hanem hogy irtózik a politikába való beleegyezésnek még a látszatától is, nézeteit nem akarja beilleszteni semmiféle párt-dogmatikába és nem akar, nem is tud a kultúra dolgaiban politikumot látni. Ez bőszerű ellene a politika megátalkodottjait egészen a személyi integritása elleni támadásig. Érzik benne az önmaguk ellentétét, éspedig magasabb rendű ellentétét, s ezt nem tudják megbocsátani. [...] Mi csak az értelem és becsület fegyvereivel tudunk harcolni s csak olyan ellenfelekkel, akik erre méltók.” (II. k. 155., 157.)

⁶ IV. k. 204–205.

⁷ III. k. 9.

⁸ IV. k. 33.

József Attila 1933 elején levélben segélyért folyamodott Babitshoz, 300 pengőt azonnal megítéltek neki, még ez év végén újabb 400 pengőt kapott. Az 1934-es *Medvetánc* megjelenése után már időszerűnek érezték a költő jutalmazását. Basch visszaemlékezéséből tudható, hogy az 1935-ös évre Babits a fiatal költők közül Fenyő Lászlónak szánta az 1000 pengős évdíjat. Az 1934 karácsonyát megelőző tanácskozáson Kosztolányi József Attilát javasolta helyette, Basch is őt támogatta. A testület tagjai nagy többséggel meg is szavazták, Babits pedig szó nélkül jóváhagyta a döntést. Az 1935. december 2-án tartott tanácskozáson Babits és Basch az előző év két fiatal jutalmazottját díjra terjesztette fel. Ekkor még nem tudták, hogy a *Reggel* november 25-i számában megjelent József Attila *Én nem tudtam* című verse „Babits Mihálynak hódolattal” ajánlással. December 15-én Babits a következőket mondta Baschnak: „Úgy érzem, éppen most nem adhatom ki a díjat József Attilának. Bizonyítékot szolgáltatnék önmagam ellen azok számára, akik állítják, hogy csak annak adok díjat, aki hódol nekem. [...] Jutalmat adhatok, azt már tavaly is megkapta. Erre nem mondhatják, hogy a hódolat fejében kapta tőlem.⁹ Babits személyesen beszélt József Attilával, és szóban megelőlegezte neki a jövő évi díjat. Az 1937-es díjra azonban senki sem jelölte, a két kurátor ugyan megszavaztatta a tanácsadó testületet 1936 decemberében, de három szavazattal elutasították a jelöltjüket. József Attilát lesújtotta a hír. 1937 végén a tanácsadó testület 3 tagja javasolta évdíjra, november végén meg is állapították neki a 3000 pengős díjat. Ezt sajnos már nem vehette át. Szántó Judit még ősszel megüzente József Attila nővérének Babits ígéretét a díjra, erről biztosan tudott a költő. A halott családja a díj összegének a negyedét temetési segélyként kapta meg, a többit az alapítvány segélyalapjához csatolták. József Attila halála után azonnal megkezdődött a sajtóban Babits tetemrehívása.

A Baumgarten Alapítvány fennmaradásáért 1945 után valóságos küzdelmet kellett folytatni. 1950-ben a Révai József vezette Népművelési Minisztérium az 1949. évi 2. számú törvényerejű rendelet alapján felszámolta az alapítványt, az összes ingó és ingatlan vagyonát államosította.¹⁰ Baumgarten Artúr az 1990-es évek elején kísérletet tett az alapítvány vagyonának a visszaszerzésére, de indítványát elutasították.

Majoros Györgyi

⁹ II. k. 576.

¹⁰ Erről lásd TÉGLÁS János: A Baumgarten Alapítvány végnapjai. A vétőtől a megszüntetésig. *Múltunk*, 2006/1. 231–258.